

Za Janou Soškovou

Prof. PhDr. Jana Sošková, CSc.
(23. 11. 1950, Prešov – 18. 10. 2021, Prešov)

Jednou z charakteristických črt vyspelosti kultúry každého národa je sústavná **reflexia vlastných dejín** [zvýraznil L. M.], vrátane dejín uvažovania a ich výsledkov napríklad v podobe názorov, prezentovaných verejne v tlači – v časopisoch a knihách. Druhou, nie menej podstatnou črtou je skúmanie a chápanie významu myšlienok a názorov vedomej tvorby predstaviteľov predchádzajúcich generácií, ktoré v určitej interpretácii a chápaní sú aktualizované, či už akceptované, alebo kritizované v následných obdobiach. Iba tak je možné viesť **dialóg s minulosťou** [zvýraznil L. M.] ako predpokladom pochopenia významu minulosti pre prítomnosť a možných výhľadov pre budúcnosť (Sošková, 2017, s. 4).

Touto myšlienkou začína Jana Sošková svoju poslednú knižnú publikáciu *Estetika a filozofia umenia Svätopluka Štúra* a zároveň bilancujúco rámcuje svoju 41 rokov dlhú akademickú kariéru – svoj život. Reflexia dejín a dialóg s minulosťou boli významné stratégie jej teoretického písania, ale s minulosťou a minulými autormi či myšlienkami vždy komunikovala z pozície súčasníka. Aktualizácia myšlienok, ich preverovanie a dialóg s nimi, dialóg, na ktorý treba vždy dve strany, boli preto v jej teoretickom písaní určujúce.

Jana Sošková, profesorka filozofie (od roku 2004), spoluzakladateľka Inštitútu estetiky a umeleckej kultúry,

zakladateľka edície *Studia Aesthetica* (doteraz bolo publikovaných 20 knižných publikácií), iniciátorka a dlhoročná predsedníčka *Spoločnosti pre estetiku na Slovensku* (SPES), zakladateľka a dlhoročná šéfredaktorka časopisu *Espes: The Slovak Journal of Aesthetics*, zomrela 18. októbra 2021 vo veku nedožitých 71 rokov. Za svoju kariéru, ktorú od roku 1974 zasvätila Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity (predtým Filozofickej fakulte v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach), ale hlavne a predovšetkým estetike a filozofii umenia, publikovala 6 monografií, editovala 11 zborníkov, zorganizovala 12 vedeckých konferencií medzinárodného dosahu a pravidelne sa zapájala do domácich a zahraničných diskusií a širšieho odborného diskurzu. Zároveň bola školiteľkou ôsmich úspešných doktorandov, ktorým poskytla neoceniteľné rady.

Teoretické zameranie Jany Soškovej vychádzalo z presvedčenia, že estetika je filozofickou disciplínou, komunikujúcou s filozofickými, historickými a umenovednými disciplínami, čo vyústilo do pomerne častých analýz interdisciplinárnych pozícií estetiky (napr. zborník *Súčasnú umenie v medzidisciplinárnej komunikácii*, 2009) alebo skúmania hraníc estetiky a filozofie a do dlhodobého cieľa písania estetiky umenia a filozofie umenia ako dvoch kooperujúcich sfér spoločnosti.

Jana Sošková sa do estetiky zapísala výrazným a osobitým prístupom k analyzovaným problémom, ktorý staval na filozofických východiskách, ale prinášal estetickú argumentáciu a bol rámcovaný štyrmi témami: Immanuel Kant a jeho *Kritika súdnosti*, Michal Greguš a slovenská estetika, súčasné umenie a produktivnosť estetiky ako filozofickej disciplíny. V rozhovore pre časopis *ESPES* (Bandurová, 2021) spomína, akým spôsobom ju zasiahlo čítanie Immanuela Kanta a neskôršie „stretnutie“ s Michalom Gregušom. Kantova pozícia a teoretická bohatosť boli asi najsilnejším vplyvom a impulzom k budovaniu estetiky v Prešove a v celom jej publikačne aktívnom živote sa skôr či neskôr objavila reflexia, nadstavba alebo aktualizácia kantovskej línie. V jednom z posledných textov *Estetika umenia ako teoretická prevencia a eliminácia tzv. „koncov umenia“* (2019) opäť pripomenula svoju „príslušnosť“ ku Kantovmu učeniu. Koniec umenia je len výsledkom voľby metodológie, pripomína v texte, a práve voľba I. Kanta nedopustí, aby bol nejaký (akýkoľvek) koniec umenia pripustený alebo nastolený. V každom prípade, uvažovanie v kontexte s Kantom aj pri voľbe inej metodológie zabezpečí, aby bol koniec umenia len „prechodným stavom“ dejín umenia.

Druhý najvýznamnejší teoretik jej života Michal Greguš sprostredkoval Kantove myšlienky na prešovskom evanjelickom kolégiu vo svojom *Compendium Aestheticae*. Sošková ale opakovane zdôrazňovala, že jeho myslenie

bolo moderné, originálne, neeklektické a vždy prinášalo vlastnú a tvorivú transformáciu pôvodných myšlienok. Gregušovi venovala viaceré publikácie, za najvýraznejšiu môže byť považovaná *Estetika Michala Greguša* (1998) a kapitola „Pojem znaku a estetická analýza umenia v koncepcii Michala Greguša“ z monografie *Od teoretickej ku aplikovanej estetike: Problémy filozofie dejín estetiky na Slovensku* (2001). Samostatnú monografiu venovala aj Svätoplukovi Štúrovi (2017), ktorého taktiež považovala za „zabudnutý“ klenot slovenskej estetiky, keďže podľa nej „neuväznil umenie do dobových, spoločenských, ideových kontextov, za ktorými sa „umenie“ ako tvorenie skrývalo“ (s. 285).

Jana Sošková mala talent vidieť za očividné skutočnosti a upozorniť na detail, skutočnosť alebo problém, ktorý nebol taký jednoznačný, a pomocou teoretickej skratky bez redukcie významu dospieť k priam analytickému skúmaniu. Jej prístup bol historizujúci a vždy smeroval k reflexii a ku konceptualizácii vecí do širších súvislostí, aby sa odhalili väzby a siločiarly teoretických problémov aj empirických estetických skutočností. Neustále smerovala k diskusii (v osobnom či teoretickom kontakte) a komunikácii minulosti a súčasnosti, ktorá bola v jej očiach kľúčová pre aktualizáciu a „životaschopnosť“ jednotlivých teoretických konštruktov. Mala schopnosť hľadať zanedbávané a na prvý pohľad zanedbateľné témy (napr. *Škaredosť banálnych právd*, 2003) a pre slovenských (a aj českých) estetikov ostane v pamäti ako osobnosť zodpovedná za rozpracovanie a zviditeľnenie slovenskej estetiky (okrem iného napr.: *Concepts of "Aesthetics of arts" in Slovak aesthetics of the 19th century and Kant's conception of "harmonization"*, 2015). Teoretickú, ale aj geografickú, kultúrnu, konfesijnú, umeleckú a i. situovanosť Slovenska vnímala ako (síce paradoxnú) výhodu; Slovensko vnímala ako križovatku kultúr (metafora požíčaná od J. Bakoša). Zmes impulzov, tendencií, myšlienkových prúdov, umeleckých vplyvov... zabezpečila slovenským teoretikom potenciálne výhodnú situáciu a kreatívne prostredie, ktoré často vyprodukovalo originálne teórie, ktoré predvídali a anticipovali vývoj estetického myslenia v Európe, ale aj vo svete. Anticipujúci charakter slovenskej estetiky bol leitmotívom, ktorého sa držala až do konca.

Lukáš Makky